

FAKULTET POLITIČKIH NAUKA U PODGORICI

IZBORNI SISTEMI

DR ZLATKO VUJOVIĆ

IV predavanje

Pravni karakter biračkog prava - prava glasa; Aktivna i pasivna biračka legitimacija; Jednako biračko pravo - pluralni votum; Neposredno i posredno pravo glasa; Tajno i javno glasanje

Pravni karakter biračkog prava

- Sve vrijeme trajanja evolucije širenja biračkog prava prisutne su dileme da li to pravo predstavlja:
 - lično pravo građana ili njihovu javnu funkciju?
 - pravo glasa je prirodno pravo građanina ili
 - pravo glasa nije subjektivno pravo već javna funkcija pojedinca koja mu se povjerava pod određenim uslovima
- Na osnovno pitanja: kome sve treba priznati pravo da sudjeluje u izboru predstavničkog tijela - organa u režimu predstavničke vlade, odgovor se dobija odgovorima na dva potpitanja:
 - (1) kome sve treba dati pravo glasa,
 - (2) kome to pravo pripada u ustavnoj organizaciji određene države?

Pravni karakter biračkog prava

- Danas, pravo glasa se tumači kao subjektivno pravo čije ishodište nije u prirodnom pravu čovjeka, već ono građaninu pripada na osnovu propisanog, pozitivnog prava, pa mu se, s toga, može i uskratiti.
- Praksa ozakonjenja obaveze glasanja, kao posljedica ovog tumačenja.
- Obaveza glasanja je praćena izvjesnim sankcijama (ukor, novčana kazna, privremeno brisanje iz registra birača, zabrana pristupa određenim javnim službama, poteškoće u dobijanju putnih i vozačkih isprava, objavljivanje imena apstinenata i sl.).
- Tokom 2000. godine, obaveza glasanja postojala je u: Argentini, Boliviji, Brazilu, Čileu, Dominikanskoj Republici, Ekvadoru, Gvatemali, Hondurasu, Kostariki, Meksiku, Panami, Paragvaju, Peruu, Salvadoru, Urugvaju; u Singapuru, na Filipinima, u Sjevernoj Koreji; u Australiji; u Egiptu, Gvineji, Madagaskaru, Maroku; u Belgiji, na Kipru, u Grčkoj, Finskoj, Turskoj i Luksemburgu.

Pravni karakter biračkog prava

- Među sedam zemalja s najvećom prosječnom participacijom u parlamentarnim izborima 1945-2002., u njih pet je postojala obaveza glasanja:
 - Australiji (94.5%), Singapuru (93.5%),
 - Lihtenštajnu (92.8%), Belgiji (92.5%),
 - Nauru (92.4%).

SUBJEKTI PRAVA GLASA - aktivna i pasivna biračka legitimacija

- Biračko pravo i pravo glasa
- Birač(elector) i glasač (voter)
- Aktivna i pasivna dimenzija prava glasa

SUBJEKTI PRAVA GLASA - aktivna i pasivna biračka legitimacija

- Donja granica starosne dobi birača se kreće od: 18 godina za sticanje aktivnog biračkog prava (npr. Australija, Belgija, Danska /od 1979./, Finska, Francuska, Njemačka, Irska, Izrael, Italija, Holandija, Luksemburg, Norveška, Švedska, Turska, Velika Britanija, SAD - od 1971. god. /do tada 21. god./, Venecula, Ukrajina, Egipat, Mauricijus, ...); rjeđe od 19 i 20 godina (npr. Austrija, Grčka, Japan, Novi Zeland, Švajcarska, Tajland, Nauru, ...), odnosno 21 godine starosti (Španija, Indija).

SUBJEKTI PRAVA GLASA - aktivna i pasivna biračka legitimacija

- U principu predstavlja starosnu dob kada domicilno stanovništvo stiče punoljetstvo (npr. Danska, Njemačka, Portugalija; kao izuzetak od ovog "pravila" predstavlja slučaj Španije koja svojim građanima priznaje "zrelost" sa 18 godina, dok im pravo na puno vršenje političkih prava, odnosno da biraju i budu birani omeđuje na navršениh 21 godinu starosti).
- U nekim zemljama se zahtijeva zrelija starosna dob za sticanje pasivne biračke legitimacije nego za aktivno biračko pravo, kao npr. za izbor u Evropski parlament u Belgiji, V. Britaniji, Luksemburgu i Irskoj gdje iznosi 21, odnosno Holandiji i Italiji 25 i Grčkoj 26 godina starosti.

SUBJEKTI PRAVA GLASA - aktivna i pasivna biračka legitimacija

- Tokom 2000. godine u više od 90% zemalja svijeta sticalo s navršenih 18 godina, pri čemu su neke zemlje zakonski omogućavale glasanje i s nižom starosnom granicom Iran (15), Brazil i Nikaragva (16), Indonezija i Sjeverna Koreja (17) dok su druge zahtijevale višu starosnu dob za ostvarenje ovog prava: Japan, Kamerun, Maroko, Tajvan i Tunis (20), Azerbejdžan, Fidži, Kuvajt, Liban, Malezija, Obala Slonovače, Pakistan i Singapur (21).
- Ostali uslovi:
 - Pitanja domicila
 - Određivanje kategorija lica koja se izuzimaju iz glasanja
 - Dva razloga za isključenje pojedinih kategorija lica iz glasanja:
 - Razlozi nesposobnosti
 - Razlozi nedostojnosti

Jednako ili nejednako biračko pravo

- pluralni votum
- sistem duplog votuma
- sistem višestrukog pluralnog votuma
- pokušaj uvođenja tzv. porodičnog votuma

Neposredno i posredno pravo glasa

- Neposredni izbori su nastali u Engleskoj, a posredni izbori u Francuskoj.
- Pravo credo zastupnika posrednih izbora je izneo još prije dvjesta godina Rodžer Šerman: "Narod neposredno, trebalo bi da ima što god je moguće manje udjela u stvaranju vlade. Narodu nedostaju informacije i permanentno je podložan zavodjenju..."
- Argument zastupnika ideje neposrednih izbora: svako posredovanje između nosilaca suvereniteta (pojedinačnog birača, građanina) i njegovih predstavnika čini njihovu vezu manje legitimnom.

Tajno i javno glasanje

- Pravo tajnog glasanja je prvo uvedeno zakonom u Engleskoj 1872. godine; dok je u Prvoj Jugoslaviji, Izbornom uredbom iz 1940. godine tajno glasanje po drugi put, nakon izbora održanih: 1920., 1923., 1925. i 1927. godine uvedeno u izborni sistem.
- Postojalo je više oblika u kojima se kroz istoriju manifestovalo javno glasanje:
 - 1) aklamacijsko glasanje na javnim skupovima i skupštinama;
 - 2) glasanje viva voce
 - 3) glasanje pojedinačnom prozivkom;
 - 4) glasanje javnim ličnim potpisom u tzv. glasačkoj knjizi /poll-book/, i
 - 5) glasanje potpisivanjem glasačkog listića.